

בהא דמילה הויה מצוה נמשכת

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה: ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים [מ"ז כ"ח] ובתרגום יונתן על תחת ירכי "שוי כדון אידך בגזירת מהולתי", וכ"ה בפי חיי שרה [כ"ד ב'] ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המשל בכל אשר לו שים נא ידך תחת ירכי, ופרש"י תחת ירכי לפי שהנשבע צריך שיטול בידו חפץ של מצוה כגון ספר תורה או תפילין והמילה היתה מצוה ראשונה לו ובאה לו ע"י צער והיתה חביבה עליו ונטלה.

ובפשטות הביאור בזה ע"פ המבואר בשו"ת מהר"ח או"ז סי' י"א שהוכיח שמצות מילה עיקרה מה שהוא מהול מהא דאי' במנחות דף מ"ג שדוד אמר במרחץ אמר אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה וכיון שנזכר במילה שבבשרו נתיישבה דעתו, ומוכח שהיא מצוה נמשכת ע"ש, ולפ"ז י"ל דמשום כך חשיב חפץ של מצוה. אבל יל"ע שהרי יעקב נולד מהול כמבואר במדרש תנחומא נח סי' כ' ומדרש רבה תולדות סי' ס"ג ילקוט שמעוני בראשית א' ט"ז.

וצ"ל דלמ"ד בשבת קל"ה שנולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית הרי שמשום כך חשיב ג"כ מצוה נמשכת והוי חפץ מצוה, ובסברא הוא ק' דבשלמא היכא שמלו בפועל חשיב נמשכת כיון שהמצוה ניכרת בו אבל בהטפת דם ברית אין המצוה ניכרת עתה.

ומוכח כן מעיקר ד' מהר"ח או"ז שהוכיח ד"ז שהיא מצוה נמשכת מדוד המלך והרי דוד נולד מהול כמבואר בסוטה י' ע"ב, וע' מהרש"א שם, וע"כ צ"ל דלמ"ד נולד מהול צריך הטפת דם ברית חשיב מצוה נמשכת ומיושב גם מה שאצל יעקב היה חשוב חפץ של מצוה, וע' מש"כ בצבא הלוי עניינים ח"ב סי' י"ג. ול' תרגום יונתן גזירת מהולתי לא א"ש כ"כ.

כוונה לקבל ברכה ואמן על ברכה

ויברך את יוסף (מ"ח ט"ו) ובפי ר' עובדיה מברטנורא "או הוא כמו שפירש הר"ר יצחק אבן לטיף שהמתברך צריך גם הוא לכונן לקבל הברכה מפי המברך והם לא

ידעו לכונן כיוסף לכן תלה הברכה ביוסף", ומבואר כאן שצריך המתברך לכונן לקבל הברכה מהמברך, ובה מבואר מה שמצינו בברכת כהנים שצריך לכונן לברכה ע' ברמב"ם פ"ד מתפלה ה"ז אלא כל העם מתכוונים לשמוע הברכה כו', וכ"ה בשו"ע או"ח קכ"ח סכ"ג.

וכשאחד מברך את עצמו והחכם עונה אמן נחשב כברכת החכם, ומבואר כן בע"ז דף ס"ה א' שבר ששך שהיה גוי ואמר "עינא דבעי למיחזי לכו בבשתא תיפקע, א"ל רבא אמן, פקע עיניה דבר ששך", ומבואר שקילל עצמו ורבא אמר ע"ז אמן ונתקיימה הקללה, וה"נ בברכה.

ובשו"ת הגרע"א מהדורת ירושלים תש"ז סי' ט"ו "תזכירו אותנו במסיבת העדה בשמחתכם לברכנו כי יקר אצלי להתברך מפי הצבור העונה אמן". וכן בתשו' כ' שם כתב הגרע"א "ד' יחזקני ויחלימיני לעבודתו [ואבקש שבקראו הדברים יענה ויאמר אמן]".

והנה בכל בתי כנסת נהוג שהגבאי עורך מי שברך לחולים ולאנשים שונים, ויש שתמהו ע"ז וכי הגבאי צדיק כ"כ שברכתו יש בה מעלה, אכן באמת שאין זה מחמת ברכת הגבאי אלא משום שכל הקהל עונים ע"ז אמן, וע"כ הסברא נותנת שראוי לכ"א לזרז עצמו לענות אמן דע"י כח הציבור נמצא שחלה הברכה על המתברך.

היכן העדים על שטר הכתובה שהראה יוסף

בני הם אשר נתן לי א-לקים בזה (מ"ח ט'), פרש"י בזה הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה, וצ"ע שהרי צריך עדים לאשוויי שטרא ועדים לקיומי בדבר שבערוה ואיך היו לו שם עדים, והנה בגט אף שצריך עדים אבל כתב ידו מהני מה"ת בלא עדים לאשוויי שטרא, ע' גיטין ג' ע"ב והראשונים בקדושין ס"ה נחלקו אם בקדושין מהני כתב ידו בלא עדים, וע' ברמ"א אה"ע ל"ב ס"ד שהוא ספק, ואם גם בקדושין מהני כתב ידו בלא עדים היה מיושב.

זרעא דיוסף לא שלטא ביה עינא בישא

ב"ב קי"ח א' ויאמר אליהם יהושע אם עם רב אתה עלה לך היערה אמר להו לכו והחביאו עצמם ביערים שלא תשלטו בכס עין הרע, אמרו ליה אנן מזרעא דיוסף דלא שלטא ביה עינא בישא דכתיב בן פורת יוסף בן פורת עלי עין אמר ר' אבהו אל תקרי עלי עין אלא עולי עין כו'.

צ"ע שהם אמרו לו ד"ז שעל בני יוסף אין עין הרע, והרי יהושע היה ג"כ משבט אפרים שהוא מבני יוסף, ואיך אפשר שהם ידעו ד"ז והוא לא ידע.

בקושיית הזוהר על שבועת דוד לשמעי בן גרא

בהפטרה לפרשתנו מס' מלכים א' פ"ב ח' "והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני מבחורים והוא קללני קללה נמרצת ביום לכתני מחנים והוא ירד לקראתי הירדן ואשבע לו בד' לאמור אם אמיתך בחרב", ובס' הזוהר סדר משפטים הק' וכי שמעי טפש הוא שנשבע לו שלא ימיתנו בחרב, אבל אכתי יכול להמיתו באופן אחר.

ובס' תולדות אדם חלק ב' דף ד' כתוב בשם הג"ר זלמן מוילנא שאמר דע"פ ד' הרמב"ם פ"ג ממלכים ה"ח נחא, דאין למלך רשות להרוג אלא בסייף, וע"כ אם אין יכול להרוג בסייף משום שנשבע לו, לא יוכל להרוג כלל, וע' ברע"א על הרמב"ם ה"ל מלכים, שכי' בשם הגר"ז דמפסוק זה מקור לד' הרמב"ם שאין למלך רשות להרוג אלא בסייף, (וע' בהגהות בן אריה על הרמב"ם פ"ד מסנהדרין ה"ב שכי' עוד מקורות לד' הרמב"ם מתוספתא סופ"ע דסנהדרין וירושלמי סנהדרין ריש פ"ז דא"י שם "ולרשות לא ניתן אלא דין הרג לבד").

אך לכאורה הרי יש להעיר דהרי כל חייבי מיתות שא"א להרגם במיתה האמורה בהם ממיתים אותם בכל מיתה, וכמבואר ברמב"ם פ"ד מסנהדרין ה"ח, וא"כ כיון שנשבע דוד שלא ימיתנו בחרב, א"כ חשיב שאין יכול להמיתו במיתה האמורה בו, וא"כ יהא אפשר להרוג במיתה אחרת, וע' בהגהות בן אריה הנ"ל שכי' בד' הזהר.

אולם י"ל דמה שמורד במלכות דינו בסייף, אינו כמו מה שרוצח דינו בסייף ומחלל שבת דינו בסקילה, אלא דכמו שנמסרו לב"ד ד' מיתות, ה"נ נמסר למלך מיתה אחת והיא סייף, וע' בל' הרמב"ם בה"ל מלכים פ"ג ה"ח, ואין למלך רשות להרוג אלא בסייף בלבד, ויותר מוכח כן בד' הירושלמי ר"פ ד' מיתות, דבמשנה שם תנן ד' מיתות נמסרו לב"ד, וא"י ע"ז בירושלמי "ולרשות ד' מיתות ה"נ נמסר למלך מיתה אחת, ולפ"ז י"ל דהנה בתוס' מכות ב' ע"א ד"ה כל כ' דברוצח שא"א להמיתו במיתה האמורה בו ממיתים אותו בכל מיתה שאפשר אף אם אינה מד' מיתות, אך בכל חייבי מיתות שא"א להמיתם במיתה האמורה בהם ממיתים אותם בכל מיתה שאפשר מתוך ד' מיתות, וא"כ י"ל דדוקא בחייבי מיתות ב"ד הורד שייך ד"ז דממיתים אותה בכל מיתה, משום דד' מיתות נמסרו לב"ד, וע"כ כשא"א להרוג

במיתה האמורה בהם, ממיתים בשאר מיתות שנמסרו לב"ד, אך מלך שלא נמסרה לו אלא מיתה אחת, ל"ש ביה הך דינא שיהא אפשר להרוג במיתה אחרת, וע' במשך חכמה פ' שופטים ד"ה ודע שמבואר ג"כ דבמורד במלכות לא נאמר הך דינא דכל חייבי מיתות שא"א להמיתם במיתה האמורה בהם כו', ומיהו ברמב"ם פ"ד מסנהדרין ה"ח לא חילק בין רוצח לשאר חייבי מיתות כמו שחילקו התוס' במכות וע' תוי"ט סנהדרין פ"ד מ"ו מש"כ בזה.

גם יעוי' בתוס' סנהדרין מ"ה ע"ב ד"ה משום שכי' וא"ת בפי' אלו הנשרפין (עט:) דתנן חייבי מיתות שנתערבו זב"ז ידונו בקלה ואמר בגמ' ש"מ מותרת לדבר חמור הוי מותרת לדבר הקל והיכי דייק מיניה דשאני התם דמיתתם בכל מיתות שיכול כיון דחייב מיתה וי"ל אי נמי בורח שאני עכ"ל, והנה לת"י קמא הרי ס"ל לתוס' דלא בכל חייבי מיתות נאמר הך דינא דאפשר להרוג אותם בשאר מיתות אלא רק בהנך דכתיבי בהדיא והיינו ברוצח, וא"כ במורד במלכות ודאי דל"ש כן, ולת"י שני הרי מבואר שהוא דין בפני"ע בבורח, ולא בכל מי שיש סיבה שא"א להמיתו באותה מיתה האמורה בו, וא"כ מה שא"א להרוג את שמעי משום השבועה אינו סיבה שיהא אפשר להמיתו במיתות אחרות, כיון דלאו בורח הוא, ומיהו משמע דבמיתה קלה ממה שחייב בה אפשר להמיתו כמו חייבי מיתות שנתערבו, וא"כ אכתי ק' דהיה אפשר להרוג את שמעי במיתה קלה מסייף והיינו חנק.

אבל מצרים

בסוף הפרשה יש אריכות גדולה בפסוק על האבל שהיה אחר פטירת יעקב אבינו ואיך שהלכו כולם ללוותו כו', מה שלא מצינו כן בשאר מקומות ששם נכתב בקיצור. ובפי' חיי שרה נכתב על פטירת שרה אבל עיקר מה שנכתב שם הוא על קניית מערת המכפלה ובסוף פ' חיי שרה בפטירת אברהם אבינו ובפי' וישלח על פטירת יצחק ולא הוזכר אריכות כ"כ. והנה בפסוק וירא יושב הארץ את האבל בגרון האטד כו' ויאמרו אבל כבד למצרים, ובזוהר הק' למה אמרו למצרים ולא לישראל, ויישב דמשום שמצרים נתאבלו שכשבא יעקב פסק הרעב ועתה עם פטירת יעקב חזר, ומצינו עוד גם בלבן שנתברך בגלל יעקב, ובסוף ויצא ויגד ללבן כי ברח יעקב ופי' בתרגום יונתן שלא מצא מים, ובריש פ' ויצא ונאספו שמה כל כל העדרים וגללו את האבן ואח"כ כתיב שיעקב בא וגלל את האבן ולא נזכר שהחזיר את האבן, וביאור הדבר משום שהיו צריכים אבן גדולה שרק כולם יכולים לגללה, כיון שהיה חסר מים ולכן רצו שיתחלקו בשוה, אבל כשבא יעקב נתרבו המים ושוב לא היה צריך שלכסות את האבן עם האבן, כ"ה בזה"ק שמות והובא בפי' הרד"ל לפרקא דר"א פרק ל"ו.

ומכל זה נמצא שביאת יעקב עשה ריוח לכולם וזהו שהרגישו בחסרונם וזה שהאריך הכתוב.